УДК 81'1:81'42

DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTR.2019.38.167-189>

Мільо А. В.

orcid.org/0000-0001-5152-5972

КОНЦЕПТ БІЖЕНЕЦЬ: ТРАНСФОРМАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню діахронно-синхронної модифікації семного складу лексики "біженець", впливу психолінгвістичних чинників на формування значеннєвого складу поняття БІЖЕНЕЦЬ в українській лінгвокультурі. За результатами компонентного аналізу визначено тематичні групи та проаналізовано психолінгвістичні фактори, що впливають на формування поняття БІЖЕНЕЦЬ у сучасному медіаконтенті. Порівняння даних лексикографічного аналізу, рецептивного та асоціативного експериментів щодо позиціювання концепту БІЖЕНЕЦЬ свідчить про те, що кількість значеннєвих компонентів лексики "біженець" здебільшого збігається з кількістю значень, поданих у лексикографічних джерелах. У той же час контент-аналіз дозволив виявити значне розширення значень, в яких деталізуються: причиновість біженства, зокрема, соціальні причини та зовнішні обставини; емоційна забарвленість поняття; суб'єктно-об'єктна номіналізація, зокрема актуалізуються компоненти "належність до східних регіонів України", "напрями переміщення" (характеристики вихідного та кінцевого пунктів), "військовий конфлікт в Україні як причина біженства". Нові тематичні групи є свідченням розширення поняття БІЖЕНЕЦЬ. Аналіз медіаконтенту довів, що в українській етнокультурі лексема-вербалізатор "біженець" набуває нових специфічних значень і трансформується у лінгвокультурну традицію. Технологізований дискурс нових медіа уможливив визначення інформаційних інтересів та ціннісних орієнтацій інтернет-комунікантів. Результати контент-аналізу резонансних подій за допомогою сервісу "Attack Index" дозволили визначити їх позитивне/негативне забарвлення, частотні ключові слова та ключові позиції "війни дискурсів", що ведеться навколо теми біженства.

Ключові слова: "біженець/внутрішньо переміщені особи/переселенці", семний аналіз, лексикографічний аналіз, психолінгвістичний аналіз, рецептивний експеримент, асоціативний експеримент, дискурс-аналіз.

Інформація про автора: Мільо Андріанна Василівна – аспірант; Національна академія Служби безпеки України.

Електронна адреса: anrianna1972@gmail.com

Andrianna V. Milo
orcid.org/0000-0001-5152-5972

THE CONCEPT OF A REFUGEE: TRANSFORMATIONS IN MODERN UKRAINIAN CULTURE

Abstract. *The article deals with the study of diachronous and synchronous modifications of the semantic composition of the lexeme REFUGEE in Ukrainian linguistic culture. Based on the results of component analysis, thematic groups have been established and psycholinguistic factors affecting the formation of the concept REFUGEE in modern media content have been analyzed. Data comparison of the results of the component analysis, receptive and association experiments concerning positioning of the concept REFUGEE testifies that the number of semantic components of the lexeme "refugee" generally corresponds to the number of meanings found in lexicographical sources. At the same time, the content analysis has allowed to establish a significant extension of the meanings which specify: the causes of refugees, including social reasons and externals; emotional colouring of the concept; subject-object nominalization in which such components as "affiliation with the Eastern regions of Ukraine", "directions of relocation" (characteristics of initial point and final destination), "military conflict in Ukraine as a reason of refugees". New thematic groups testify to the extension of the meanings of the concept REFUGEE. Media content analysis showed that in Ukrainian ethnic culture the lexeme-verbalizer "refugee" acquires new specific meanings and transforms into linguistic culture. The technologized discourse of new media made it possible to define information concerns and systems of values of internet communicants. The results of the content analysis of high profile incidents which was conducted with the "Attack Index" service allowed to define their positive/negative colouring, frequent key words and key positions of the "war of discourses" going on around the issue of refugees.*

Key words: "refugee/internally displaced persons/migrants", component analysis, lexicographical analysis, psycholinguistic analysis, receptive experiment, association experiment, discourse analysis.

Information about the author: Milo Andrianna Vasylyivna – a PhD student; National Academy of Security Service of Ukraine.

E-mail: anrianna1972@gmail.com

Мильо А.В.

orcid.org/0000-0001-5152-5972

КОНЦЕПТ БЕЖЕНЕЦ: ТРАНСФОРМАЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

Аннотация. *Статья посвящена исследованию диахронно-синхронной модификации семного состава лексемы "беженец", влиянию психолингвистических факторов на формирование смыслового состава понятия БЕЖЕНЕЦ в украинской лингвокультуре. По результатам компонентного анализа определено тематические группы и проанализировано психолингвистические факторы, влияющие на формирование понятия БЕЖЕНЕЦ в современном медиаконтенте. Сравнение данных лексикографического анализа, рецептивного и ассоциативного экспериментов относительно позиционирования концепта БЕЖЕНЕЦ свидетельствует о том, что количество смысловых компонентов лексемы "беженец" большей частью совпадает с количеством значений, поданных в лексикографических источниках. В то же время контент-анализ разрешил выявить значительное расширение значений, в которых детализируются: причинность беженства, в частности, социальные причины и внешние обстоятельства; эмоциональная окрашенность понятия; субъектно-объектная номинализация, в частности актуализируются компоненты "принадлежность к восточным регионам Украины", "направления перемещения" (характеристики исходного и конечного пунктов), "военный конфликт в Украине как причина беженства". Новые тематические группы являются свидетельством расширения понятия БЕЖЕНЕЦ. Анализ медиаконтента доказал, что в украинской этнокультуре лексема-вербализатор "беженец" приобретает новые специфические значения и трансформируется в лингвокультурную традицию. Технологизированный дискурс новых медиа дал возможность определения информационных интересов и ценностных ориентаций интернет-коммуникантов. Результаты контент-анализа*

резонансных событий с помощью сервиса "Attack Index" способствовали определению их положительного / негативного окраса, частотные ключевые слова та ключевые позиции "войны дискурсов", который ведется вокруг темы беженства.

Ключевые слова: "беженец/внутренне перемещенные лица/переселенцы", семный анализ, лексикографический анализ, психолингвистический анализ, рецептивный эксперимент, ассоциативный эксперимент, дискурс-анализ.

Информация об авторе: Мильо Андрианна Васильевна – аспирант; Национальная академия Службы безопасности Украины.

Электронный адрес: anrianna1972@gmail.com

Лінгвістичне осмислення поняття біженець набуває особливої актуальності в умовах глобалізації та сучасних реалій гібридної війни. Еволюційний та історичний розвиток суспільства призвів до зміни причини біженства, тому висвітлення поняття БІЖЕНЕЦЬ крізь призму спеціальних лінгвістичних досліджень набуває дедалі більшої актуальності, яка зумовлена необхідністю комплексного вивчення проблеми біженства на матеріалі нових медіа, її лінгвокультурної історії та когнітивно-семантичних трансформацій концепту БІЖЕНЕЦЬ, зумовлених позалінгвальними чинниками.

До сутності поняття БІЖЕНЕЦЬ зверталися науковці у галузі соціології та юриспруденції, однак залишаються нечисельними лінгвістичні наукові дослідження, присвячені осмисленню поняття БІЖЕНЕЦЬ, хоча цей напрям набуває особливої актуальності в умовах глобалізації та сучасних реалій військового конфлікту на сході України. Серед лінгвістичних пошуків щодо концепту БІЖЕНЕЦЬ у німецьких медіатекстах та особливостей висвітлення проблеми біженців у німецьких ЗМІ слід згадати наукові праці Ю. Мальцевої [2]. У Німеччині сутність поняття БІЖЕНЕЦЬ висвітлювали К. Беке [6], Д. Шульце [9], Ф. Епперт [8], в Австрії Р. Водак [10]. П. Бюман (Швеція) у магістерській роботі досліджує вживання поняття БІЖЕНЕЦЬ у внутрішньополітичному дискурсі Німеччини у 1989 році [7].

Матеріалом дослідження послуговували дефініції лексеми *біженець*, подані лексикографічними джерелами української мови, результати рецептивного та асоціативного експериментів, а також дискурс-аналіз інтернет-ресурсів.

Лексикографічне і психолінгвістичне (психологічно реальне) значення відображають мовну свідомість носія мови – тобто, свідомість, яка відображена, зафіксована, актуалізована у значеннях мовних знаків. Психолінгвістичне значення більш конкретне і визначене; це значення, яке реально функціонує у мовній свідомості носіїв мови, і яке виявляється і описується відповідно до результатів експерименту [5, с.13, 99, 100].

Дискурс-аналіз спрямований на вивчення концепту як динамічного явища, що відтворює цінності та пріоритети концептуальної картини певної спільноти, і як метод дослідження комунікативних практик як типу соціальної поведінки. "Дискурс – це своєрідний порядок певного комунікативного простору як один із вимірів змісту комунікативної дії. Аналіз дискурсивної практики суспільства консолідує соціолінгвістичні підходи, забезпечує поворот лінгвістики до реалій мови, її зв'язку із екстралінгвістичними показниками" [4, с. 18]. Особливої актуальності набуває технологізація дискурсу. На думку Л. Компанцевої, "технологізація дискурсу нових медіа здійснюється за допомогою різноманітного психолінгвістичного інструментарію: прийомів НЛП, лінгвокогнітивних механізмів імаженірингу, інспірації, позиціонування, залучення до комунікації, фреймування ситуацій, створення "кола своїх", амальгамування, дрейфування понять тощо [1, с. 121].

Аналіз медіаконтенту дозволяє передбачити, що в українській етнокультурі лексема-вербалізатор *біженець* набуває нових специфічних значень. Було порівняно дані лексикографічного, рецептивного та асоціативного експерименту щодо позиціонування концепту *БІЖЕНЕЦЬ* та

результати контент-аналізу, здійсненого за допомогою системи "Аттак Індекс"⁹.

З метою вивчення дискурсивних трансформацій поняття БІЖЕНЕЦЬ було зроблено семний аналіз за матеріалами дефініцій лексеми *біженець*, поданих лексикографічними джерелами україномовних словників [11-18], що дав змогу виявити 27 значеннєвих компонентів даної лексеми і виділити їх за тематичними групами, що подані у *Таблиці 1*.

Таблиця 1. Тематичні групи сем за результатами аналізу лексикографічних джерел

	Тематичні групи сем	Значеннєві компоненти
.	Суб'єкт біженства	Особа; утікач/вигнанець; особа, яка не має визначеного громадянства; перебуває поза межами своєї країни/місця свого проживання
.	Дії/процеси, пов'язані із біженством	Особа, що залишає/покидає (місце свого проживання, країну, громадянином якої є); тікає/змушена тікати
.	Каузалізація (причиновість)	Під час війни/через військові дії/військовий стан; під час стихійного лиха; унаслідок: масових порушень прав людини, зовнішньої агресії, іноземної окупації, іноземного панування, обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками: расової належності, релігії, віросповідання, національної належності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи, політичних переконань, через причини етнічного характеру, дискримінацію; не може/не бажає повернутися; не може/не бажає користуватися захистом своєї країни

⁹ <https://attackindex.com/uk/golovna/>

	Правове врегулювання	Особа, яка після подій Другої світової війни була спеціально визначена як біженець документами ООН; людина, яка має міжнародний статус; незалежно від того, чи зберегла особа своє громадянство, стала жертвою нацистського чи інших режимів, що брали участь у Другій світовій війні на боці гітлерівців, які допомагали Німеччині та її сателітам; до Другої світової війни, особа без юридично оформленого статусу
--	---------------------------------	---

Визначено зміни значеннєвого складу лексеми *біженець*, які дозволили порівняти лексикографічне значення лексеми *біженець* (історично сформоване) із психолінгвістичним (дискурсивними значеннєвими модифікаціями, зумовленими соціально-політичними подіями 21 століття). Дослідження свідчить про те, що в актуальній мовній свідомості носіїв української мови кількість значеннєвих компонентів лексеми *біженець* здебільшого збігається з кількістю значень, поданих у лексикографічних джерелах. Так, переважна більшість лексикографічно зафіксованих значень лексем *біженець* в українській мові знайшла психолінгвістичне підтвердження, однак було виявлено значне розширення значень, в яких деталізуються: причиновість біженства, зокрема, соціальні причини та зовнішні обставини, а також емоційне забарвлення значеннєвих компонентів. Водночас, під час рецептивного експерименту виявлено нові групи сем, що є свідченням розширення поняття внаслідок зміни причини біженства та пов'язаними у зв'язку з цим процесами глобалізації. У нових групах деталізуються:

- наслідки біженства (геополітичний аспект);
- відношення місцевого населення: (емоційний компонент: очікування, наміри, фізичний і психологічний стан, безвихідність/вимушеність [3].

Аналіз лексикографічних джерел продемонстрував недостатність отриманих відомостей про асоціативні зв'язки та одиниці асоціативного поля *біженець*, які необхідні для дослідження концепту *БІЖЕНЕЦЬ*. З метою визначення асоціативного поля досліджуваного слова у свідомості носіїв української мови, було проведено асоціативний експеримент, в ході якого отримано **476** реакцій на стимул *біженець*.

Після обробки отриманих результатів, асоціативне поле відповідно до розподілу за тематичними групами та за зменшенням частотності реакцій набуло такий вигляд (див. Таблиця 2):

Таблиця 2.
Результати асоціативного експерименту

	Тематичні групи сем	Значення і компоненти (кількість відповідей)
1.	Суб'єкт біженства	втікач/утікач 11 ; людина 7 ; переселенець 7 ; іноземець 6 ; жертва 4 ; постраждалий 4 ; потерпілий 3 ; нелегал 4 ; безпритульний 4 ; сирота 3 ; діти 3 ; депортований 2 , мігрант 2 ; зрадник 2 ; безхатько 2 ; бомж./бомжі 2 ; негри 2 ; хачі 2 ; примусово видворена особа 1 ; вимушений переселенець 1 ; політичний мігрант 1 ; громадянин країни 1 ; особа без громадянства 1 ; людина без житла 1 ; шукач 1 ; дезертир 1 ; бездомний 1 ; безхатченко 1 ; терорист 2 ; диверсант 1 ; особа без документів 1 ; переслідуваний 1 ; перебувають за межами власної країни 1 ; депутат 1 ; цивільні 1 ; житель східних областей 1 ; луганчанин 1 ; луганчани 1 ; східняк 1

2.	Дії/процеси, пов'язані із біженством	<p>допомога 10; втеча 9; втікати/тікати, 8; захист 4; залишати 3; бігти, втрачати 2; переселення 2; покидати 2; волонтерство/волонтери 2; ховатися 2; переїзд 1; пересуватися 1; виїзд за кордон 1; еміграція 1; імміграція 1; вигнання 1; депортація 1; переховування 1; переховуватись 1; самозахист 1; безпека 1; порятунк 1; потребує притулку 1; пошук 1; шукає кращої долі 1; компенсація 1; пільги 1; особа, що покидає/залишає/тікає: будинок 1; від 1; дім 1; свою державу 1; країна 1; містечко 1; родина 1; розтрошений дім 1; сім'я 1; територія 1</p>
3.	Каузалізація (причиновість)	<p>війна 40; страх 20; Сирія 11; бідність 9; Європа 6; переслідування 4; смерть 4, араб/араби 4; дискримінація 4; голод, розруха 4; конфлікт 3; небезпека 3; потребує допомогу 3; Німеччина 3; Франція 3; сирієць 3; бойові дії 2; катастрофа 2; загроза 2; мусульмани 2; без даху над головою 2; безробіття 2; бідний 2; злидні 2; нестабільність 2; погіршені/погані життєві умови 2; військовий стан 1; насилля 1; порушення прав людини 1; придушення прав 1; агресія 1; руйнація 1; жертва переслідування 1; раса 1; расизм 1; релігійні переконання 1; афро-американці 1; українці 1; Алепо 1; Африка 1; ЄС 1; Захід 1; Італія 1; Куба 1; Пакистан 1; Середземне море 1; Туреччина 1; палестинець 1;</p>

		заручник складної політичної ситуації 1 ; інакомислення 1 ; перебуває в складному соціально-політичному становищі 1 ; політичні переслідування 1 ; без житла 1 ; бездомність 1 ; безробітний 1 ; відсутність постійного місця проживання 1 ; відсутність житла 1 ; соціально незахищена верства населення 1 ; гроші 1 ; залишитися без домівки 1 ; збіднілий 1 ; криза 1 ; малозабезпеченість 1 ; не влаштовує життя 1 ; нестатки 1 ; низький рівень життя 1 ; робота 1 ; тимчасово безробітний 1 ; людина, яка не хоче жити в своїй країні 1 ; обставини 1 ; у небезпеці 1 ;
4.	Правове врегулювання	притулок 8 ; статус 3 ; визнаний 1 ; зобов'язання 1 ; Конвенція 1 ; має бути визнаний біженцем у спеціальному порядку 1 ; наділений спеціальним статусом та правами 1 ; політичний притулок 1
Нові групи		
5.	Геополітичний аспект	політика 5 ; Донецьк 16 ; Луганськ 10 ; Крим 8 ; Донбас 5 ; Схід 4 ; ООС 3 ; Луганщина 1 ; східні області України 1 ; Україна 1 ; Майдан 1
6.	Емоційний компонент	сум 8 ; проблема 7 ; втрата/втрати, 5 ; безпорадність 5 ; розпач 5 ; безпомічний 3 ; біда 3 ; відчай 3 ; горе 3 ; нещастя 3 ; надія 2 ; обездолений 2 ; покинутий 2 ; пригнічення 2 ; смуток 2 ; страждання 2 ; тривога 2 ; туга 2 ; безвихідність 2 ; зрада

		2; наглість 2; прагнення 1; беззахисність 1; біль 1; боятися 1; виживання 1; депресія 1; жаж 1; життя 1; знедолений 1; кволий 1; напризволяще 1; невпевненість 1; незахищеність 1; неприсосований 1; несправедливість 1; неспроможність 1; нещасний 1; обмежений 1; обмеження 1; переживання 1; приреченість 1; розгубленість 1; самотній 1; самотність 1; скитання 1; слабкість 1; трагедія 1; чужина 1; ввічливість 1; викликають інтерес 1; жорстоке ставлення 1; жорстокість 1; захищати 1; неприпустимість 1; співчуття 1; вимушеність 1; вимушений 1; кудись 1; небуття 1; невизначеність 1; невідомість 1; бездіяння 1; брехня 1; в овечій шкурі 1; дармоїд 1; імпульсивний 1; проворність 1; раб 1; вбивство 1; зброя 1; нелегально 1; підробка документів 1; торгівля 1; хабарі 1; шахрайство 1
7.	Місце тимчасового утримання	табір/табори 2; гуртожиток 1
8.	Органи влади/відомства/організації	центр 1
9.	Засоби/спосіб переміщення	кордон 5; море 2; корабель 1; надувні човни 1; прикордонник 1
10.	Наслідки	велика кількість 1
11.	Середовище	діаспора 1

Асоціативний експеримент дав змогу виявити нові значення у мовній свідомості носіїв української лінгвокультури, в яких розширюються і деталізуються:

- значна кількість номінативів, пов'язаних із біженством, належність до східних регіонів України;
- напрям переміщення (характеристики вихідного та кінцевого пунктів);
- військовий конфлікт в Україні,
- що є свідченням лінгвокультурної традиції.

(1) Ядро становлять такі семантичні компоненти: війна 40, страх 20, Донецьк 16, втікач/утікач, Сирія 11, допомога, Луганськ 10, бідність, втеча 9, втікати/тікати, Крим, притулок, сум 8, людина, переселенець, проблема 7, Європа, іноземець 6, безпорадність, втрата/втрати, Донбас, кордон, політика, розпач 5

(2) Близня периферія сформована такими семантичними компонентами: араб/араби, безпритульний, голод, дискримінація, жертва, захист, нелегал, переслідування, постраждалий, розруха, смерть, Схід 4, безпомічний, біда, відчай, горе, діти, залишати, конфлікт, небезпека, нещастя, Німеччина, ООС, потерпілий, потребує допомоги, сирісець, сирота, статус, Франція 3

(3) Дальню периферію представляють такі семи: безвихідність, без даху над головою, безробіття, безхатько, бігти, бідний, бойові дії, бомж/бомжі, волонтерство/волонтери, втрачати, депортований, загроза, злидні, зрада, зрадник, катастрофа, море, мігрант, мусульмани, наглість, надія, негри, нестабільність, обездолений, переселення, погіршені/погані життєві умови, покидати, покинутий, пригнічення, смуток, страждання, табір/табори, терорист, тривога, туга, хачі, ховатися 2 та інші.

Лексикографічний аналіз дозволив визначити семантичні параметри досліджуваних понять із погляду на тлумачення та синонімічну палітру відповідно до усталених словникових дефініцій у мовній картині світу України, результати рецептивного та асоціативного експериментів довели рівень

сформованості концепту *БІЖЕНЕЦЬ* у концептуальній свідомості представників досліджуваної лінгвокультури.

Наступним етапом був дискурс-аналіз таких інтернет-ресурсів:

Bigmir)net *Новости*; *Тиждень.ua*; *Нарден.org.ua*; *pravda.com.ua*; *Политикантрон*; *Високий Замок*; *Восточный Вариант*; *NewsOboz*; *Закон і Бізнес*; *Кабінет Міністрів України*; *Рівне вечірне*; *ПрессОрг24*; *Сегодня.ua*; *Ukrainews*; *ГигаМир.net*; *volynpost.com*; *Українські національні новини*; *Електронні Вісті*, *ICTV Факти*; *ПрессОрг24*; *Українські національні новини (УНН)*; *Відомості.ua*; *В Житомирe*; *Подробности.ua*; соціальні мережі: *Форум Р.К.С.*, *Finance.ua* - форум, *I.UA* - блоги, *МЕТА* – форум, *Українська правда*. *Форуми*).

Дослідження було здійснено на матеріалах деталізації сайтів та соціальних мереж українського інформаційного поля (у тому числі російськомовних) за допомогою сервісу "Attack Index". Система аналітичних показників базується на математико-статистичних методах обробки інформації та інтерпретації інформаційних потоків. Сервіс дозволяє аналізувати взаємозв'язок минулих і поточних подій з інформаційною активністю нових медіа. Системою досліджуються типові тренди, властиві потокам публікацій в мережевих інформаційних ресурсах, які супроводжують резонансні події [19]. Для пошуку було використано такі ключові слова: *біженець/-ці*, *внутрішньо переміщена/-і особа/-и* та *переселенець/-ці*. Так, одним із інформаційних піків на сайтах був 19 серпня 2014 року і становив 1191 публікацій. Темою найбільшої кількості повідомлень було – обстріл колони біженців, які покидали зону АТО в Луганській області. Було проаналізовано 30 публікацій на сайтах [С] та 24 публікації у соціальних мережах (всього у цей день було 48 публікацій) [СМ].

Аналіз змісту повідомлень дозволив визначити такі тематичні групи, що переважно збігаються із лексикографічними джерелами.

У тематичній групі **1. Суб'єкт біженства** на сайтах вживаються такі лексеми: *переселенці* (36), *біженці* (32), *діти* (8); *місцеві жителі* (6), *внутрішньо переміщені особи* (7), *люди* (7), *особи* (4), *вчителі-переселенці* (3), *педагоги-переселенці* (3), *вимушено переселені громадяни* (2), *вимушені переселенці* (2), *громадяни України, які переселені із АР Крим та м. Севастополь* (2); *українські біженці* (1), *внутрішні переселенці* (1), *жителі східних регіонів України, які тимчасово переміщуються з районів проведення АТО* (1); *мешканці Луганська* (1), *жителі, тимчасово переміщені зі Сходу України* (1); *особи, які переміщуються* (1); *цивільні люди* (1), *жінки-переміщені особи* (1), *переселенка* (1), *діти-переселенці* (1), *прибывшие* (1). У результаті аналізу встановлено, що для вираження співчуття до біженців та їх позитивних намірів врятуватися втечею і покинути тимчасово окуповані території у медіаконтекстах вживаються такі синонімічні вирази: *мирні жителі* (7); *мирні громадяни* (2); *мирне населення* (2); *мирні переселенці* (1); *жертви* (6); *діти в якості "живого щита"* (1), *жителі із неспокоїних областей* (1). І навпаки, для надання стилістичного забарвлення для вираження причиновості біженства у публікаціях зустрічаються протиставлення – *бойовики, терористи, сепаратисти*; у соціальних мережах вживається значно менша кількість лексем, ніж на сайтах, зокрема: *переселенці* (51), *біженці* (36), *діти* (15), *місцеві жителі* (6), *вимушені переселенці* (2), *заїжджі* (1), *бігли* (1), а також такі синоніми: *мирні люди* (2), *мирні жителі* (1); *протиставлення: місцеві* (1), *місцеві жителі* (1).

У публікаціях простежується деталізація таких тематичних груп:

➤ **напряму переміщення (характеристики вихідного і кінцевого пунктів):** *із зони АТО в Луганській області; із зони АТО; із Криму; Донбасу; в регіони; поселят в шести інтернатах, расположенных в Сумской, Полтавской и Харьковской областях; переехали в другие регионы; переместились в пределах региона; перевезли из Шахтерского интерната в Дружковский, а 416 подопечных Торезского психоневрологического интерната - в*

Славянский; из приютов и центров социально- психологической реабилитации в зоне АТО.

➤ **Каузализація (причиновість):** атака боевиков; обстрел минометами и установками "Град" ;знищення терористами артилерійським вогнем; у результаті обстрілу; розбита колона; испугали те события, которые произошли в поселке Новоселовка и Хрящеватое в то утро; в самом Луганске идут бои; "терористи викрали понад тисячу людей"; "викрадення людей і захоплення в заручники"; "в самому Луганську ідуть бої".

➤ **Правове врегулювання:** їхали під білими прапорами; колонна имела опознавательные знаки; Глава ООН призвал все стороны соблюдать правила о статусе внутренне перемещенных лиц и беженцев и предоставить безопасный коридор всем, кто пытается покинуть зоны боевых действий; неотложность установления режима прекращения огня и поиска дипломатического решения.

➤ **Реакція світової спільноти:** Соединенные Штаты выступили с осуждением..., хотя они не подтверждают, что огонь вели сепаратисты; ЕС требует наказать виновных в расстреле колонны переселенцев; Президент Еврокомиссии Жозе Мануэль Баррозу призвал к немедленному расследованию расстрела колонны мирных переселенцев в Луганской области; Президент Еврокомиссии осудил это ужасное преступление террористов и призвал к немедленному объективному расследованию трагедии. Он подчеркнул необходимость обеспечения защиты жизни мирного населения; Генеральный секретарь ООН Пан Ги Мун глубоко обеспокоен сообщениями о нападении на группу внутренних переселенцев; в соціальних мережах: убийство мирных людей, которые покидают зону конфликта, нарушает Конвенцию Красного Креста, заявила глава Польской гуманитарной акции Янина Охойская. Если подтвердится, что колонна переселенцев в Луганской области была расстреляна боевиками из "Градов", это даст основания признать инцидент преступлением против человечества. Об этом заявила глава Польской гуманитарной акции Янина Охойская, сообщает "Польское радио". "Беженцам положена защита, для того и создаются гуманитарные коридоры, чтобы гражданское население могло относительно безопасно оставить место военных действий. И любой обстрел этих колонн является нарушением Конвенции Международного Красного Креста. И мы, как международная общественность, должны твердо выступать против таких действий - сбивания самолета, обстрелов мирных жителей-беженцев", - сказала Охойская.

➤ **Наслідки:** *погибли женщины и дети; погибли как минимум 15 человек; их дома разрушены; трагедия; террористы закупают, как своих пособников, так и мирных жителей и украинских солдат прямо на огородах; террористы не дают возможности попасть на место злочину не лише експертам, а й журналістам; "десятки" жертв трагедії.*

Емоційний компонент:

– **очікування, наміри:** *всі ми сподіваємося, що Луганськ дуже скоро опиниться під контролем української армії; люди сподіваються, що дуже скоро вони вже зможуть нормально жити у себе вдома.*

– **фізичний і психологічний стан:** *бояться покидати місто, щоб їх не розстріляли терористи; спад кількості бажаячих виїхати через "гуманітарний коридор" з Луганська пояснюється боязню людей після подій в селищі Новоселівка, де була обстріляна колона з біженцями; людей злякали ті події, які відбулися в селищі Новоселівка і Хрящувате в той ранок"; "хвиля обстрілів 13 августа докотилась и до нас – среди погибших есть наши знакомые; до сих пор не могу успокоиться. В Загребі остались мама и муж. Созваниваюсь с ними каждый день. Говорят, сейчас выехать из города стало практически невозможно;*

– **відчуття безпеки:** *"я благодарна своему начальнику, благодаря которому узнала о возможности эвакуироваться. Сама бы я не смогла уехать. В Зеленодольске нас встретили радушно. Работники Криворожской ТЭС несут памперсы, детское питание, игрушки. Это огромная помощь, так как я мать- одиночка и пока пособие на ребенка не получаю"; "за время, что мы здесь, дети уже перестали бояться фейерверков"; "Благодарна отзывчивым жителям города, которые помогают, кто чем может. Люди заходят в гостиницу и спрашивают, чем помочь. К нам все отнеслись очень радушно. В больнице города нас консультируют врачи, школы ждут наших детей, на лодочной станции предоставляют возможность бесплатно кататься на лодках. Мы все очень благодарны зеленодольцам!";*

Обґрунтування вчинення злочину по відношенню до утікачів: *навіть з далекої відстані можна було бачити що це цивільні люди, а не військова колона.*

Негативно забарвлені реакції інтернет-комунікантів на тему розстрілу колони біженців були:

– ну Порошенко уже доложил в Великобританию о удачном разгроме этой колонны;

– кстати, врет он по всем признакам, именно в самом факте расстрела колонны Беженцев, а не том, "кто" их расстрелял. Скорее поверю, что за расстрел беженцев они пытаются выдать расстрел собственной колонны АТО на гражданских авто. Если вообще была стрельба. Опять же причины подозрений не назову. Но их минимум две, из его списка. Но это уже углубление с большей долей моделирования;

– яким фактам і аргументам ти повіриш?;

– Разным. Примерный перечень приведу после "нахождения видеорегистратора" Т. Черновол, то есть после того, как СБУ наконец состряпает наконец свои доказательства. Хотя их время УЖЕ прошло и каждый час играет против их достоверности.

19 серпня 2019 року переважна більшість публікацій у соціальних мережах містить негативну реакцію та негативне конотативне забарвлення. Зокрема, негативне відношення та нетерпимість місцевого населення до біженців зі східних областей України деталізується у темі щодо побиття письменника, народного синоптика Володимира Лиса на Волині під час відкриття пам'ятного знаку на честь 50-річчя бою УПА з НГБ (інтерв'ю журналісту Gazeta.ua; автор: Вікторія Цимбаліста)¹⁰. Зі слів письменника, причиною інциденту стали коментарі російськомовних "молодиків": *да это было сборище бандеровцев; потом их повезли на обед, наверное человечинной кормили. Да они здесь только человечину и жрут*; аргументація письменника: *генерал Лукін говорив про те, що Бандера був у концтаборі Заксенгаузен ... один із них як гаркне: "не смей, падло, унижать советского генерала"*.

В публікації інтерпретуються такі негативні оціночні судження:

– припущення щодо походження: *звідки могли бути ці молодики? Не знаю. Могли бути з тих, хто поселився біля Згорянських*

¹⁰ https://gazeta.ua/articles/regions/_bilshist-bizhenciv-vedut-sebe-nahabno-demonstruyut-povne-bezkulturya-pobitij-pismennik-volodimir-lis/573341

озер. А може заїжджі; ви припускаєте, що це могли бути біженці з Донбасу? По їхній манері розмови, з того як з притиском один із них вимовив кілька українських фраз, припустив, що саме так. Але напевне стверджувати, не можу;

– інаковість: в них інші обличчя, ніж наших місцевих;

– протиставлення "свій-чужий": є такі, які по менталітету дуже нам чужі;

– оцінювальні характеристики: чоловіки на чорному джипі; 30-35 років, міцної тілостатури;

– двозначність: впевнений, що серед них є і порядні люди; до них наші з щирою душею, а вони сміються з нас і з нахабністю вилазять на голову; спочатку їх жаліли. Думали вихідці з Донбасу, у них війна. Помагали їм, годували, вбирали. Але тепер починають розуміти, що не всі серед приїжджих заслуговують на це;

– негативні характеристики: не мав жодного упередження щодо людей людей зі Сходу. Але з розмови наших місцевих, по поведінку біженців, напрощується висновок, що саме з такими треба робити. Відправляти на війну, хай захищають свій край. Після інциденту, мені дзвонять друзі і з Харківщини, Київщини, Львова. Говорять що і в них біженці, які приїждять зі Сходу, ведуть себе дуже неприємно. Хочуть собі привілеїв. Звинувачують наших солдатів мовляв: "Мы жили хорошо, спокойно. Но они к нам пришли, теперь должны нами беспокоиться";

– перебільшення: на Волині багато біженців? Їх дуже багато і на Згорянських озерах, і на Світязі;

– розповсюдження непідтверджених чуток навіюють страх серед місцевого населення: місцеві розказують, що більшість ведуть себе нахабно, демонструють повне безкультур'я. Неодноразово в Згоранах чули від них мовляв: "О, здесь так красиво, надо будет Путину сообщить, пусть придет заберет этот край тоже"; розказують люди, що приїжджі зі Сходу, біля озер постійно якісь ящики завозять, розвантажують. Бог його знає, що там серед них відбувається. Наші бояться;

– заходи і дії місцевого населення: після інциденту волинські обласні депутати ухвалили звернення до місцевих правоохоронців щодо розслідування цього факту побиття письменника;

– вимоги місцевого населення: натомість волинська громада, має намір домагатися аби чоловіки Донбасу, які переселились

на Волинь, як біженці, були призвані до армії або поверталися на Схід додому.

Реакцією на зазначену публікацію були такі коментарі із негативним забарвленням:

– *А почему принимают мужчин беженцев??? Они будут отсиживаться, а пацаны воевать за них? Нужен указ, по которому вывез свою семью – а сам возвращайся, и воюй с террористами. За свою же семью.*

– *Противно и гадко, но именно такой донбауны, лугандоны и остальная прокацанская нечисть и является – крайне низкий уровень интеллекта, наглость, отсутствие морали, совести, других человеческих качеств;*

– *в шею, в шею и за порог пинком в зад!;*

– *необхідно, щоб СБУ контролювало переселенців. А всіх чоловіків зі сходу - на фронт, тут - без питань;*

– *Как в пословице, посади кацапа за стол, он и ноги на стол. Не зря на Западе их брезгливо называют типа руссишвайн, руська свинья и тд.;*

– *Це бидло розуміє тільки інстинкти, воно розуміє страх, а як немає страху, захоплює територію, а за "флаги" лугандонії, сепаратизм і на 3-5 років посадити, (неценз) їх треба;*

– *Быдло интернационально и не имеет национальности! Это донецкий продукт, смесь уголовщины низкой культуры и моральной деградации;*

а також комунікативний конфлікт:

– *волинянам ще випаде нагода пригадати, як боролися з німецькими, польськими і російськими окупантами. А ще зрозуміють, що нинішні окупанти більш цинічні, нахабні і жорстокі. Це розуміли в республіках Середньої Азії і Кавказу, звідки при розпаді Союзу їх видворяли на протязі кількох днів;*

– *Брехня націка, садити всіх вас треба.*

Негативні та оцінювальні висловлювання щодо найменувань біженців зі східних областей України були такі: *молодики, заїжджі, донбауны, лугандоны, прокацанська нечисть, кацапи, руссишвайн, руська свинья, бидло, донецький продукт;* негативні характеристики: *низької культури і моральної деградації, низький рівень інтелекту, наглість, відсутність моралі, совісті, інших людських якостей; посади кацапа за стол, он и ноги на стол.*

Аналіз публікацій сайтів та у соціальних мережах 19 серпня 2014 року свідчить про конфлікт дискурсів, комунікативний конфлікт, інтенційність (звинувачення, дискредитація), вербальну агресію (образливі висловлювання, ганебні характеристики та оцінки) та навмисне поширення інформації дискредитуючого змісту стосовно людей зі східних областей України.

Таким чином, події 2014-2019 років в Україні зумовили трансформації концепту *БІЖЕНЕЦЬ* за такими напрямками: суб'єкт біженства, дії/процеси, пов'язані із біженством, причиновість та правове врегулювання. Концепт *БІЖЕНЕЦЬ* виконує дискурсоутворювальну роль, оскільки стає стрижнем комунікацій по відношенню до біженців зі Сходу України. Дискурс-аналіз за допомогою "Аттак Індекс" довів, що в інтернеті системно здійснюються семантичні провокації, спрямовані на спотворення образу біженців із тимчасово окупованих територій України, розпалювання внутрішньо-українських конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компанцева Л. Психолінгвістичний опис технологічного дискурсу нових медіа. *Психолінгвістика*. №23(2). С. 120-131. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1208639>
2. Мальцева Ю.А. Концепт "беженец" в немецких медиатекстах. *Знак: проблемное поле медиаобразования*. №5(22). С. 29-43.
3. Мільо А. Трансформація поняття "біженець" в українській та німецькій мовах (приклад психолінгвістичного аналізу). *Психолінгвістика*. №23(2). С. 165-179. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1199173>
4. Синельникова Л.Н. Социолингвистика: настоящее время. Луганск : Знание, 2002. 296 с.
5. Стернин И.А., Рудакова А.В. Психолингвистическое значение слова и его описание. Воронеж: Ламберт, 2011. 192 с.
6. Böke K., Liedke Fr., Wengeler M. Flüchtlinge und Vertriebene zwischen dem Recht auf die alte Heimat und der Eingliederung in die neue Heimat. Leitvokabeln der Flüchtlingspolitik. *De Gruyter : Politische Leitvokabeln in der Adenauer-Ära*. Berlin; New York, 1996. S. 131-210.
7. Byman P. Die Verwendung des Begriffs *Flüchtling* im innerdeutschen

politischen Diskurs im Jahr 1989 Stockholm University, 2012. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:503507/FULLTEXT01.pdf>.

8. Eppert F. Der politische und religiöse Flüchtling in seiner sprachlichen Beziehung im Deutschen. Diss. Köln, 1963. S. 87-94.

9. Schulze D., Brelie-Lewien D., Grebing H. Flüchtlinge und Vertriebene in der westdeutschen Nachkriegsgeschichte. Hildesheim, 1987. S. 2.

10. Wodak R., Matouschek B. "We are dealing with people whose origins one can clearly tell just by looking": critical discourse analysis and study of neonacism in contemporary Austria. *Discourse and Society*. 1993. №4 (2).

ДЖЕРЕЛА

11. Андрєєва О.М. Українська дипломатична енциклопедія. [у 5 т.]. Харків : Фоліо, 2013. Т. 1. 526 с.

12. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник української мови. Ірпінь : Втф "Перун", 2005. 1728 с.

13. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. / За ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. К. : Наду, 2010. 820 с.

14. Карасевич А.О. Політологічна енциклопедія : [навч. посібник]: [у 9 т.] / уклад.: А.О. Карасевич, Л.С. Шачковська. Умань : Фоп Жовтий О. О., 2016. Т. 1. 548 с.

15. Литвин В.М. Енциклопедія історії України / За ред. В.М. Литвина. К. : Наукова Думка, 2003. Т. 1. 685 с.

16. Словник української мови : [в 11 т.]. К. : Наукова думка, 1970. Т. 1. 799 с.

17. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. URL: <http://eslovnnyk.com/біженці>.

18. Яременко В., Сліпущко О. Новий тлумачний словник : [у 2-х т.]. К. : Аконт, 2008. Т. 1. 926 с.

19. AttackIndex [Електр. ресурс].

URL: <https://attackindex.com/uk/golovna/>

(С) Результати пошуку AttackIndex [Електр. ресурс].

URL: https://attackindex.com/results_review/bizhen-vnutrishn-peremishhen-osob-pereselen/

(СМ) Результати пошуку AttackIndex [Електр. ресурс].

URL: https://attackindex.com/results_review/bizhen-vnutrishn-peremishhen-osob-pereselen-2/

REFERENCES

1. Kompantseva, L. *Psychological and linguistic description of technology discourse of new media* [Psycholinhvistychnyi opys technolohichnoho dyskursu novych media]. *Psycholinguistics*, 23(2), 120-131. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1208639> [in Ukrainian].
2. Maltseva, Yu.A. (2016). *The concept 'refugee' in the sphere of German mediatext* [Kontsept "bezhenets" v nemetskikh mediatekstakh]. *Znak: problemnoie pole mediaobrazovania – Sign: the problem field of media education*, 5 (22), 29-43 [in Russian].
3. Milio, A. (2018). *Transformation of the concept "refugee" in Ukrainian and German linguocultures (case study of psycholinguistic analysis* [Transformatsia poniattia "bizhenets" v ukrainskii ta nimetskii movakh (pryklad psykholinhvistychnoho analizu)]. *Psycholinguistics*, 23(2), 165-179. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1199173> [in Ukrainian].
4. Sinel'nikova, L. (2002) *Sociolinguistics: present time* [Sotsiolingvistika: nastoiashchee vremia]. Luhansk : Znanie [in Russian].
5. Sternin, I.A., & Rudakova, A.V. (2011). *Psycholinguistic meaning of the word and its description* [Psikholingvisticheskoe znachenie slova i ego opisanie]. Voronezh: Lambert. [in Russian].
6. Böke K., Liedke Fr., Wengeler M. Flüchtlinge und Vertriebene zwischen dem Recht auf die alte Heimat und der Eingliederung in die neue Heimat. Leitvokabeln der Flüchtlingspolitik. *De Gruyter: Politische Leitvokabeln in der Adenauer-Ära*. Berlin; New York, 1996, 131-210 [in Germany].
7. Byman P. *Die Verwendung des Begriffs Flüchtling im innerdeutschen politischen Diskurs im Jahr 1989*. Stockholm University, 2012. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:503507/FULLTEXT01.pdf> [in Germany].
8. Eppert F. *Der politische und religiöse Flüchtling in seiner sprachlichen Beziehung im Deutschen*. Diss. Köln, 1963, 87-94 [in Germany].
9. Schulze D., Brelie-Lewien D., Grebing H. *Flüchtlinge und Vertriebene in der westdeutschen Nachkriegsgeschichte*. Hildesheim, 1987 [in Germany].
10. Wodak R., Matouschek B. "We are dealing with people whose origins one can clearly tell just by looking": critical discourse analysis and study of neonacism in contemporary Austria. *Discourse and Society*. 1993. №4 (2) [in English].

RESOURCES

11. Andreieva, O.M. (2013). *Ukrainian Diplomatic Encyclopedia* [Ukrainska dyplomatychna enzyklopedia] (Vols. 1-5, Vol. 1). Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
12. Busel, V.T. (2005). *The Large Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language* [Velykyi tumachnyi slovnyk ukrainskoi movy]. Irpin: Vtf Perun [in Ukrainian].
13. Litvin, V.M. (2003). *Encyclopedia of History of Ukraine* [Entsyklopedia istorii Ukrainy]. Kyiv: Naukova Dumka (Vol. 1) [in Ukrainian].
14. Karasevych, A.O. & Shachkovska, L.S. (2019). *The Encyclopedia of Political Science* [Politologichna enzyklopedia]. (Vols. 1-9, Vol. 1). Uman: Fop Zhovtyi O.O. [in Ukrainian].
15. *Dictionary of the Ukrainian Language* (1970). [Slovnyk ukrainskoi movy]. (Vols. 1-11, Vol. 1). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
16. Surmin, Yu.V. & Bakumenko, V.D. & Mykhnenko, A.M., Kovbasiuk, Yu.V., Lytvyn, V.M., et al. (2003). *Encyclopedic Dictionary of Public Administration* [Enzyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia]. Kyiv: Nadu [in Ukrainian].
17. *Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language* (2017) [Tumachnyi slovnyk ukrainskoi movy]. URL: <http://eslovnyk.com/біженці> [in Ukrainian].
18. Yaremenko, V. & Slipushko, O. (2008) *New Explanatory Dictionary* [Novyi tumachnyi slovnyk] (Vols. 1-2, Vols. 1). Kyiv: Akonit [in Ukrainian].
19. AttackIndex. URL: <https://attackindex.com/uk/golovna/>
(C) Search results AttackIndex.
URL: [https://attackindex.com/ results_review/ bizhen-vnutrishn-peremishhen-osob-pereselen/](https://attackindex.com/results_review/bizhen-vnutrishn-peremishhen-osob-pereselen/)
(CM) Search results AttackIndex.
URL: https://attackindex.com/results_review/bizhen-vnutrishn-peremishhen-osob-pereselen-2/

Дата надходження до редакції – 28.04.2019
Дата затвердження редакцією – 06.05.2019